

НА ТЕМЕЉИМА НАРОДНИХ ГОВОРА

Зборник радова посвећен проф. др Јордани Марковић
поводом одласка у пензију

Ниш
2020

НА ТЕМЕЉИМА НАРОДНИХ ГОВОРА
Зборник радова посвећен проф. др Јордани Марковић
поводом одласка у пензију

Издавач

Филозофски факултет Универзитета у Нишу

За издавача

Проф. др Наталија Јовановић, декан

Уредници

Доц. др Татјана Трајковић

Проф. др Надежда Јовић

Секретар

Доц. др Александра Јанић

Рецензенти

Проф. др Гордана Драгин

Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду

Проф. др Михаило Шћепановић

Филолошки факултет Универзитета у Београду

Проф. др Данијела Поповић Николић

Филозофски факултет Универзитета у Нишу

<https://doi.org/10.46630/tng.2020>

САДРЖАЈ

БИОГРАФИЈА И БИБЛИОГРАФИЈА ПРОФ. ДР ЈОРДАНЕ МАРКОВИЋ	13
Христина Андоновска ЗА НЕКОИ ОСОБЕНОСТИ НА ЕВРОНИМИТЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ И ВО СРПСКИОТ ЈАЗИК.....	37
Александра М. Антић СУФИКС -ЦИЈА/-ЧИЈА У РЕЧНИКУ ГОВОРА ЈУГА СРБИЈЕ МОМЧИЛА ЗЛАТАНОВИЋА	45
Недљко Р. Богдановић ТРАЈАЊЕ ЗАБОРАВЉЕНОГ	61
Снежана В. Божић БАЈКА ДОБРИЦЕ ЋОСИЋА: КЊИЖЕВНА КРИТИКА О РОМАНЕСКНОМ ИСКОРАКУ У АЛЕГОРИЧНО-САТИРИЧНУ ФАНТАСТИКУ	69
Мирјана Д. Бојанић Ћирковић ФРАГМЕНТИ СЕЋАЊА ЛАЛИЈА СОКОЛОВА: ПРИЛОГ ТУМАЧЕЊУ МЕМОАРСКО-АУТОБИОГРАФСКЕ ПРОЗЕ О ХОЛОКАУСТУ	83
Валентина Ц. Бонджолова РЕТРОНИМИТЕ В БЪЛГАРСКИЈА ЕЗИК.....	97
Жарко С. Бошњковић СТАБИЛНОСТ НЕКИХ ВОКАЛСКИХ ЦРТА У ГОВОРУ БАВАНИШТА	107
Бојана М. Вељовић ОБЛИЦИ ПРЕЗЕНТА У ГОВОРУ ТУТИНА, НОВОГ ПАЗАРА И СЈЕНИЦЕ	133
Данка Г. Вујаклија ХИПОТАКСА У ШУМАДИЈСКО-ВОЈВОЂАНСКОМ ДИЈАЛЕКТУ (ДОСАДАШЊА ИСТРАЖИВАЊА)	151
Снежана Гудурић О ПОРЕКЛУ ЛЕКЕМЕ <i>БАН</i>	169

Гордана С. Драгин МЕЋУ СРБИМА У РУМУНИЈИ.....	181
Васил С. Дрвошанов ИЗРАЗУВАЊЕТО НА СЕМЕМАТА 'ДАМЧЕСТ' ВО МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ	191
Најда И. Иванова ЛИНГВИСТИЧКИ И ЛИНГВОДИДАКТИЧКИ АСПЕКТИ НАСТАВЕ РУСКОСЛОВЕНСКОГ ЈЕЗИКА У СЛАВЕНОСРПСКОЈ ЕПОСИ НА ПРИМЕРУ РУКОВОДСТВА К СЛАВЕНСКОЈ ГРАМАТИЦИ (1830) ГЕОРГИЈА ЗАХАРИЈАДИСА.....	205
Мирјана К. Илић ДЕРИВАЦИОНО ГНЕЗДО ПРИДЕВА ЦРН У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	219
Александра А. Јанић СПЕЦИФИЧНОСТИ ТВОРБЕ ЖАРГОНСКИХ ИМЕНИЦА ЈУГОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ ЗА ОЗНАЧАВАЊЕ ОСОБА	239
Јелена Д. Јанковић, Марина С. Јуришић НАЦРТ УПИТНИКА ЗА ПРИКУПЉАЊЕ МИКОЛОШКЕ ЛЕКСИКЕ	255
Марина С. Јањић, Александар М. Новаковић ФУНКЦИОНАЛНОСТ ПРИРУЧНИКА И ПРАКТИКУМА ПРОФ. ДР ЈОРДАНЕ МАРКОВИЋ	269
Голуб М. Јашовић АНТРОПОНИМИЈА СЕЛА ВЕЛИКА КРУШЕВИЦА КОД РЕКОВЦА.....	285
Надежда Д. Јовић ЛЕКСИКА У ВЕЗИ СА ПРОИЗВОДЊОМ И УПОТРЕБОМ АЛКОХОЛНИХ ПИЋА У РЕЧНИКУ СЕЛА КАМЕНИЦЕ КОД НИША	297
Милош М. Ковачевић ПРИЛОШКА ОДРЕДБА КОМПЕНЗАЦИЈЕ	313
Данијела Д. Костадиновић КАД ДРВЕЊЕ УМИРЕ: МИТОПОЕТСКА ПРЕДСТАВА О ДРВЕТУ У ПРОЗИ ЖИВКА ЧИНГА.....	327

Веселинка Т. Лаброска

НАЗИВИТЕ НА РАЗБОЈОТ И НА НЕКОИ ДЕЛОВИ НА РАЗБОЈОТ
ВО МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ – СПОРЕДБА СО НАЗИВИТЕ
ВО ЈУГОИСТОЧНА СРБИЈА..... 337

Надежда Лаиновиќ Стојановиќ

РАД НА ДЕШИФРОВАЊУ И ПРЕВОЌЕЊУ ЗБОРНИКА СТИХОВА
В СЕРБИИ И О СЕРБИИ СТЕПАНА ИВАНОВИЧА ЧАХОТИНА..... 345

Весна А. Лопичиќ

ПРОМИШЉАЊА: ЗАШТО БЛЕЈК И ДАНАС?..... 351

Лилјана А. Макаријоска

ЗА ЛЕКСИКАТА ОД ОБЛАСТА НА ТКАЈАЧКАТА ДЕЈНОСТ
ОД ЕТНОЛИНГВИСТИЧКИ АСПЕКТ 367

Лилјана А. Макаријоска, Мери Г. Цубалевска

ЛЕКСИКАТА ВО ПРОЗАТА
НА КАТА МИСИРКОВА-РУМЕНОВА.....381

Горан М. Максимовиќ

СТВАРНОСТ И ПРИЧА У ДНЕВНИЧКИМ ЗАПИСИМА
ВЛАДЕТЕ ЈЕРОТИЃА 393

Бранкица Ђ. Марковиќ, Биљана М. Савиќ

О ТКАЧКОЈ ТЕРМИНОЛОГИЈИ НА ПРОСТОРУ ТРИ ДИЈАЛЕКТА
(ХЕРЦЕГОВАЧКО-КРАЛИШКОГ, ШУМАДИЈСКО-ВОЈВОЂАНСКОГ И
ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКЕ ДИЈАЛЕКАТСКЕ ОБЛАСТИ) –
КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА..... 405

Софија Р. Милорадовиќ

ЛЕЗИК КОЈИ НАС ЈЕ ОДРЖАО 423

Тања З. Милосављевиќ

ТВОРБЕНО-СЕМАНТИЧКЕ И ЛИНГВОКУЛТУРНЕ
КАРАКТЕРИСТИКЕ ЖАРГОНСКЕ ЛЕКСИКЕ
ЈУГОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ 427

Дејан Д. Милутиновиќ

ХОФМАН И ДЕТЕКТИВКА 439

Ивана З. Митиќ

РЕЧИ СА НЕГАТИВИМ ЗНАЧЕЊЕМ КАО ИНТЕНЗИФИКАТОРИ
У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ 445

Биљана М. Мишић Илић	
WTF IS THIS? ФОРМАЛНЕ И ФУНКЦИОНАЛНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ АНГЛИЦИЗМА FUCK У СРПСКОМ	457
Радивоје М. Младеновић	
ТРПНИ ГЛАГОЛСКИ ПРИДЕВ И ГЛАГОЛСКЕ ИМЕНИЦЕ У СИРИНИЋКОМ ГОВОРУ	475
Видан В. Николић	
СЛАВКО ЗЛАТОЈЕВИЋ – САРАДНИК ВУКА КАРАЏИЋА НА УВОЂЕЊУ РЕФОРМЕ СРПСКОГА КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА.....	485
Милка В. Николић	
НОВИНСКИ ТЕКСТОВИ МАРИЈЕ МАГЕ МАГАЗИНОВИЋ У ЛИСТУ ПОЛИТИКА (РУБРИКА „ЖЕНСКИ СВЕТ”) ИЗ 1905. И 1906. ГОДИНЕ.....	497
Велибор В. Петковић	
СТВАРАЛАЧКИ И ПСИХОЛОШКИ МОТИВИ У „ЖИТИЈУ СВЕТОГА ПЕТРА КОРИШКОГ”	511
Драгољуб М. Петровић	
МИЛОШ ЦРЊАНСКИ О ПРЕИСТОРИЈСКИМ СРПСКИМ ОНОМАСТИЧКИМ ТРАГОВИМА НА БРИТАНСКИМ ОСТРВИМА	527
Мато В. Пижурица, Драгана И. Радовановић	
ЛЕКСИКОЛОШКИ ОГЛЕД: ТРАГОМ БУЧУМИКА НЕДЕЉКА БОГДАНОВИЋА	533
Михај Н. Радан	
ПРИЛОЗИ У КАРАШЕВСКИМ ГОВОРИМА	557
Сандра Г. Савић	
ИЗ ЛЕКСИКЕ НАРОДНЕ МЕДИЦИНЕ ГАЦИНОГ ХАНА – БОЛЕСТИ ПЛУЋНОГ СИСТЕМА	573
Димка В. Савова	
ФИГУРАТИВНА ЗНАЧЕЊА РЕЧИ АПЕТИТ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	583
Биљана Љ. Сикимић	
СА СТРАНЦИМА НА ТЕРЕНУ. ПРИЛОГ ИСТОРИЈИ ТЕРЕНСКЕ ЛИНГВИСТИКЕ У СРБИЈИ.....	591

Радоје Д. Симић, Јелена Р. Јовановић Симић	
ЖАНРОВСКА СТРУКТУРА ДИЈАЛЕКАТСКОГ ТЕКСТА И УПОТРЕБА ГЛАГОЛСКИХ ЛИЧНИХ ОБЛИКА.....	607
Андрей Н. Соболев	
О НЕКОТОРЫХ ЗАДАЧАХ ИССЛЕДОВАНИЯ ЯЗЫКОВЫХ И ПОЛИТИЧЕСКИХ ГРАНИЦ В ЮЖНОЙ СЛАВИИ	619
Сава В. Стаменковић	
МАЛИ ЉУДИ У ФАНТАСТИЧНИМ ОКОЛНОСТИМА: СУДБИНА ОБИЧНИХ ЉУДИ И ФАНТАСТИКА У ИСТОРИЈСКОМ РОМАНУ ВЕЛИКИ РАТ АЛЕКСАНДРА ГАТАЛИЦЕ	625
Драгана В. Станковић	
ЗНАЧЕЊА ИНСТРУМЕНТАЛА У ГОВОРИМА ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКЕ ГОВОРНЕ ЗОНЕ.....	641
Миролуб. М. Стојановић	
ОСВЕЋЕЊЕ КУЛТУРНОГ СПОМЕНИКА	659
Срето З. Танасић	
ВРЕМЕ У РОМАНУ ВРЕМЕ СМРТИ ДОБРИЦЕ ЋОСИЋА: ИЗРАЖАВАЊЕ ПОЈЕДИНАЧНОГ И ОПШТЕГ ГЛАГОЛСКИМ ОБЛИЦИМА	665
Лидија М. Тантуровска, Татјана Г. Трајковиќ	
ЗА ЕДНА ПРОМЕНА ВО СРОДНИЧКАТА ТЕРМИНОЛОГИЈА	679
Катица А. Трајкова	
ЗА ДЕКОРАЦИЈАТА НА МАКЕДОНСКИТЕ СРЕДНОВЕКОВНИ РАКОПИСИ.....	693
Татјана Г. Трајковић	
ВОКАЛИ У ГОВОРУ БУЈАНОВЦА	699
Радојка Б. Цицмил-Реметић	
ТКАЧКА ТЕРМИНОЛОГИЈА НА ПИВСКОЈ ПЛАНИНИ	715
Љубисав Н. Ћирић	
ИЗ ЛУЖНИЧКЕ АНТРОПОГРАФСКЕ ЛЕКСИКЕ	731

Мирјана Д. Бојанић Ћирковић*
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департман за србистику

УДК 821.111(931).09-31 Мориц Х.

ФРАГМЕНТИ СЕЋАЊА ЛАЛИЈА СОКОЛОВА: ПРИЛОГ ТУМАЧЕЊУ МЕМОАРСКО-АУТОБИОГРАФСКЕ ПРОЗЕ О ХОЛОКАУСТУ

Предмет овог рада је анализа жанровских, формалних и садржинских обележја дела *Тетоважер из Аушвица* Хедер Морис, које припада корпусу књижевности о Холокаусту, а које, захваљујући својим формалним карактеристикама, заузима засебно место у поменутом контексту. Тумачећи позицију аутора овог дела, фрагментарни карактер сећања његовог јунака, Лалија Соколова, релацију овог дела према мемоарима, аутобиографији и роману, настојимо да укажемо на опште и специфичне елементе ове приповести о искуству у нацистичком логору. У закључку указујемо на значај дела *Тетоважер из Аушвица* у погледу померања граница жанровског лика књижевности о Холокаусту.

Кључне речи: Холокауст литература, мемоарско-аутобиографска проза, исповест, топос сна.

Ако се ујутру пробудиш, то је добар дан.
Лали Соколов у интервјуу са Хедер Морис

1. Увод

Дело *Тетоважер из Аушвица*¹ представља наративно уобличено сведочанство једног од последњих живих сведока функционисања нацистичког логора Биркенау. С једне стране, ово дело припада линији мемоарско-аутобиографске прозе² о Холокаусту чије су жанровске црте уобличене у опусу Прима Левија, преживелог логораша, мемоаристе, есејисте, романописца и значајног истраживача „психологије сећања”³

---

* mirjana.bojanic.cirkovic@filfak.ni.ac.rs

¹ У оригиналу: Heather Morris, *The Tattooist of Auschwitz*, London: Zaffre, Bonnier Zaffre Limited, 2018. Ово дело је у преводу на српски језик први пут је објављено 2019, у издању „Лагуне”. Преводилац је Жермен Филиповић.

² Термин Д. Иванића у књизи *Облик и вријеме* (Ниш: Просвета, 1995).

³ В. хрестоматију есеја *Потонули и спасени* Прима Левија и студије Марка Фримана (Mark Freeman, *Too Late: The Temporality of Memory and the Challenge of Moral Life*, *Journal fur Psychologie* 11 (2003): 54–74; Mark Freeman, *Hindsight: The Promise and Peril of Looking Backward*, 2009) које су настале на основу мемоара Прима Левија и других преживелих логораша.

заробљеника Аушвица и других нацистичких логора. Жанровска одредница романа и име Хедер Морис као његовог аутора, дело *Тетоважер из Аушвица* изводе из досадашњег оквира мемоарско-аутобиографске прозе о Холокаусту. Међутим, овај „излазак из оквира” мемоарско-аутобиографске прозе о Холокаусту природан је књижевно-научним делима која наративизују искуство преживелог логораша. Ово „правило” такође је постављено опусом Прима Левија, аутора чија су дела у исти мах мемоари, аутобиографије, романи, есеји, студије о човековој природи, а свако од њих је у дијалогској релацији са претходним у погледу одређених жанровских карактеристика.⁴ Примо Леви је својим делима поставио одређене конвенције мемоарско-аутобиографске литературе о Холокаусту (приповедање о логору као мисија похрањивања чињеница, али и као морална рефлексија, топос сна затвореника о причи коју нико не слуша, топос путовања, метафора преображаја, одисејевски мотив повратка, фрагментарност приче као последица приповедања сегмената сећања по степену њихове неодложности, мимеза усменог приповедања и др. (Костић 2016: 113–118)), али је уједно идентификовао факторе који условљавају обликовање „прикладне истине” код оних сведока који су за то имали психички интерес.

2. Проблем ауторске интенције

„Требало је три године да се прича размрси” (Морис 2019: 265) – ова реченица само наизглед сведочи о потешкоћама аутора дела *Тетоважер из Аушвица* да повеже „фрагменте сећања” Лудвига Ајзенберга Лалија, чије сведочење о данима проведеним у најозлоглашенијем нацистичком логору чини грађу овог мемоарско-аутобиографског дела. Наведено признање ауторке Хедер Морис заправо проблематизује најмање два средишња елемента (с правом можемо рећи – проблема) књижевно-научне литературе о Холокаусту, а то су интенција писања мемоара (у контексту дела *Тетоважер из Аушвица* – усменог сведочења Лалија Соколова које је Хедер Морис снимала, а потом у два наврата прерађивала у два различита књижевна облика) и (психоаналитичка) техника дубоког самоиспитивања, неизбежна при „погледу уназад” преживелог логораша на проживљено и упамћено

⁴ В. дело *Зар је то човек* (1947) које се налази на граници мемоара, дневника и романа, збирку есеја и пртица *Потонули и спасени*, радио-драму *Дан шести* (Поља, 487, 2014, 157–168, превод Александра Костића). О делу Прима Левија опширније в. докторску дисертацију Александра В. Костића, *Фигуре преображаја у књижевном делу Данила Киша и Прима Левија (од књижевне поетике до културне антропологије)*, Београд: Филолошки факултет, 2016. О жанровским карактеристикама мемоарско-аутобиографске прозе о Холокаусту писали смо у раду: М. Бојанић Ћирковић, Да ли мемоари могу лагати?. Крагујевац: *Литар*, бр. 70, 2019, 105–115.

искуство. Лали Соколов је желео да „исприча ову причу [причу о логору Биркенауу у оквиру Аушвица, прим. аут.] у било којој форми” (278)⁵, а жеља да се похрани сведочанство о једном од најграничнијих искустава опште је место поетике мемоарске прозе бивших логораша, речима Прима Левија – „спасених”, или Пола Рикера – „моралних сведока”, како се у литератури често одређују мемоаристи овог типа.

Прича Лалија Соколова најпре је снимљена са циљем/поруком „да се то [Холокауст, прим. аут.] више не догоди.” (265); међутим, снимак који је забележила ауторка потоњег дела *Тетоважер из Аушвица* имао је карактер „фрагмената сећања” бившег логораша Лалија, а пукотине у сећању могле су се превазићи једино Лалијевом рефлексijом на догађаје у логору и дубљом спознајом својих и туђих поступања. Дубљи увид у околности и последице проживљеног искуства, које омогућава дистанца од неколико деценија у односу на поменута дешавања, готово по психоаналитичком моделу унутрашњег особађања субјекта, у Лалију је пробудио бол због осећаја кривице „спашеног”, али је и отворио пут ка субјектовом ослобађању од овог терета. Лалијева филозофија преживљавања, о којој ћемо опширније писати у наставку рада, експлицирана је већ на уводним странама дела *Тетоважер из Аушвица*, што је важан податак за поетику жанра овог дела јер читаоце води ка још једној интенцији аутора грађе на основу које ће Х. Морис написати мемоарску прозу, а то је у извесном смислу правдање пред „потонулим”, али и пред онима до којих историја долази тек текстуалним посредством.⁶

Лалијево сведочење је, између осталог, резултат интенције за креирањем другачије слике не само о себи и Гити, логорашници и потоњој Лалијевој супрузи, већ о сваком *преживелом* који се неретко повезује са сарадницима нациста унутар логора.⁷ За тумачење Лалијеве интенције значајни су и детаљи његовог портрета које запажа и наизглед успут бележи Хедер Морис. Лали је „драги човек дрхтавих руку”, „несигурног гласа” и „очију влажних и шездесет година након што је искусио те најстрашније догађаје у људској историји.” (265), а истицање оваквих детаља несумњиво је у функцији подстицања читаочеве емпатије не само за „јунака” приче која следи, већ за саму причу чији је јунак човек несаломиве воље.

Напоследку, о интенцији и важности сведочанства Лудвига Ајзенберга (односно Лалија Соколова) говори нам и утисак њиховог првог

⁵ У наставку рада наводимо само бројеве страна цитата из дела *Тетоважер из Аушвицу*, чије је издање наведено у оквиру списка литературе.

⁶ Хедер Морис и индиректно указује на Лалијев снажан порив за борбом (преживљавањем); то је нарочито евидентно у сегментима поговора, где ауторка примећује како Лали Соколов приповеда загладан у прозор (отворен простор) и ударајући стопалом о под у ритму корачнице.

⁷ Уп. и: „То је Лалијева прича о ономе што су морали да ураде да би преживели.” (266).

и јединог слушаоца, Хедер Морис: „отворио ми је очи и пружио поглед на свет у којем су Лали и Гита преживели.” (278) Лали је, дакле, поуздан водич не само кроз загушљиве и мрачне вагоне којима су затвореници довожени у логоре, не само кроз простор, просторије и бројеве логора Аушвиц, кроз време Холокауста, већ, зажмурених очију, „слушајући” Лалијеву исповест читаоци бивају вођени до најскривенијег кутка људске душе, у којем једна искра светлости (несаломиве воље и жеље за животом) побеђује мрак историје, душе, хаоса.

3. *Тетоважер из Аушвица* између мемоара, аутобиографије и романа

Један од најважнијих проблема у вези са жанровским карактеристикама дела *Тетоважер из Аушвица* је ауторство. Овај проблем се додатно компликује тиме што Хедер Морис себе назива „приповедачем Лалијеве приче”. Узимајући у обзир све верзије Лалијеве приче, потписану ауторку дела *Тетоважер из Аушвица* можемо назвати и саговорником, првим читаоцем, сценаристом, истраживачем и романописцем (по мотивима) Лалијеве приче. Хедер Морис је три године била не само слушалац Лалијеве приче, већ и њена навигација ка општем, универзалном које је похрањено у Лалијевим сведочанствима, а то је људскост. Стога Лалија Соколова можемо назвати (моралним) сведоком, „живом” историјом, „живим” документом, аутором сећања на дане проведене у логору Аушвицу и писцем аутобиографског романа усмереног на један, али најважнији сегмент ауторовог живота, са циљем дубље спознаје свог идентитета. С друге стране, Хедер Морис можемо назвати ауторком романа о људскости, милосрђу и несаломивој вољи. Обоје можемо назвати мемоаристима јер пуноћа сведочанства, његова живост, животност, непосредност и значај не могу се досећи без поменуто два аспекта: похрањивања чињеница и њиховог увезивања узроцима, последицама, доживљајем и порукама.

У појединим сегментима поговора делу *Тетоважер из Аушвица*, Хедер Морис се и сама оглашава као емпатични читалац који иза Лалијевих дрхтавих руку открива његов и Гитин дубоко потиснути страх, а у дрхтавом гласу преживелог логораша наслућује да Лали заиста има „још само мало” (265) времена за причу – сведочење – истину. У делу *Тетоважер из Аушвица* и експлицитно, и у више наврата индиректно (избором приповедача, формом приповедања и избором елемената приче који ће бити предочени) инсистира се на истинитости (по)сведоченог. У одељку „Епилог” Хедер Морис наглашава да је „учињен сваки напор да се чињенице провере у доступној документацији” (266), али, за легитимацију документарног садржаја дела *Тетоважер из Аушвица*, важније је оно што је наизглед успут поменуто у оквиру бележака аутора на крају књиге. Много важније од тога да ли у Лалијевом сведочењу сећања и историја „иду руку под руку” (266), иако архивска документа показују да је у

случају Лалијеве приче/приповести тако, јесте што је ово сведочанство универзалнија лекција од оне из историје која се временом смешта на све мање простора у уџбеницима. Лалијева сведочанства су лекција из људскости, „јасна и прецизна”, која контекст из којег извиру (човеково лишавање слободе, достојанства, имена и идентитета) у повратној спречи чине (застрашујуће) важним.

Издвајање јунака (Лалија Соколова и Гите) у посвети овог дела још једна је потврда интенције ауторке Хедер Морис да напише роман о јунацима снажне воље, а захвалност „власнику” исприповеданих успомена због указаног поверења „легитимише” угао гледања ауторке (романописца) о јунацима као узорима, носиоцима важних духовних вредности. Реченица „У спомен на Лалија Соколова” из посвете дела још једном у први план издваја човека (универзално, опште) уместо догађаја, чињеница, историје. Снага емпатије за јунаке и саму причу о преживљавању додатно је наглашена ауторкиним истицањем како она није Јеврејка и да јеврејском питању приступа као истраживач чињеница, а не као морални сведок, како можемо назвати Лалија. Пролог, карактеристичан за драмска дела, потврђује наведени угао гледања Хедер Морис на Лалијеву исповест као на драму о човеку без хибриса, осуђеног на смрт, са могућношћу помиловања равне Божјем чуду, али који, попут јунака античке трагедије, стоички и трезвено подноси изазове апсурда. Чудо *Тетоважера из Аушвица* управо је поменута издржљивост.

4. Фрагментарност као поетичко обележје Лалијеве *исповести*

У уводним сегментима рада смо истакли да су Лалијева сведочанства иницијално имала карактер фрагмената, а да је наративни ред (додуше не у потпуности) успостављен захваљујући разговору Лалија Соколова са новинарком Хедер Морис. Уједно, њена питања су Лалија постепено уводила у процес дубинске психоанализе, и тек након оваквог дубинског увида и (пре)вредновања својих и туђих поступака добијена је детаљнија и целовитија приповест о искуству у нацистичком логору. Међутим, ауторка романа вешто, путем одређених мотива (импликација), читаоцима сугерише фрагментарни карактер Лалијеве исповести. То су мотиви пукотине, смрада, мрака и повременог блеска светлости. О овим важним чвориштима Лалијеве приче и уједно симболима важним за разумевање Лалијевог искуства опширније пишемо у наредном одељку.

Аудио запис Лалијеве исповести Хедер Морис је најпре преточила у сценарио. Фрагментарност Лалијеве исповести, без накнадних узрочно-последичних повезивања мотива и детаља, оставила је снажан утисак на Хедер Морис; фрагменти сећања који су у Лалијеву свест навирали по степену неодложности вербализације, захваљујући својој упечатљивости подсетили су Хедер Морис на кадрове филма у чијој је основи тешка прича која се због озбиљности и невероватности за онога ко не поседује

таква гранична људска искуства, другачије није ни могла обликовати и рецепирати. Разговоре са Лалијем Соколовим ауторка пореди са путовањем у невероватно, непознато, несхватљиво, језовито, а уједно топло и блиско (ово се односи на љубав и милосрђе као две теме Лалијеве исповести подједнако важне као и историјски догађај који призива у сећање). Ово „путовање” није се одвијало са дистанце; напротив, Хедер Морис је све време, у потпуности уроњена у Лалијеву причу, трагала за порукама које Лали није желео да експлицира. Пронашавши средиште Лалијеве приче и покретач Лалијеве воље, Хедер Морис је напослетку Лалијеву исповест обликовала као „роман о љубави и пожртвовању”. Морис је своје „путовање” наставила кроз сећања Лоте Вајс која је такође преживела Холокауст и ужас логора у коме су били Лали и Гита. Свако „путовање” је Хедер Морис доносило и снажно надахнуће, и снажан бол због ужаса о којима је слушала непосредно од његових жртава. Лалијева прича, након дванаест година од вербализације, из сценарија неснимљеног филма бива преточена у роман, при чему „наративне споне” из накнадних Лалијевих разговора са Хедер Морис нису у потпуности нарушиле њену фрагментарност, кадрираност и неизвесност.

Захваљујући вишеаспектности са које се приступило обликовању сећања на дане проведене у Аушвицу (Лалијева сведочења у више наврата, у размаку од неколико година, повратак детаљима у којима су се скривали рукавци Лалијевог наратива, истраживање архивских докумената у функцији повезивања фрагмената Лалијевих сећања, обликовање Лалијевог лика путем исповести, интервјуа и романа Хедер Морис), Лалијева исповест је читаоцу предочена хронолошки, од тренутка уласка у вагон који превози будуће затворенике Аушвица (тачније, од априла 1942) до Лалијевог повратка у домовину. По схеми мемоарско-аутобиографске књижевности о Холокаусту, приповедање о Лалијевом путу завршава се формулом одисејевског повратка.⁸ Мотив пута заокружен је и детаљем светлости, најављеним на првој страници романа, а развијеним путем свитања до симбола слободе и победе.

5. Лик Лалија Соколова

Лали (Лудвиг Ајзенберг, односно Лали Соколов), „један од безбројних младића нагураних у вагоне предвиђене за транспорт стоке” (12), са осталима уједињен страхом, младошћу и религијом, већ од првих страница дела разликује се својим ставом према страху: загладан у (нимало случајно изабран детаљ) крајолик иза решетке, кроз ретку

⁸ Уп. „Свиће кад стижу на границу са Словачком. Званичник прилази Лалију и тражи му документа. Лали заврне рукав да покаже једини облик идентификације који има: 32407.

– Ја сам Словак – каже.

– Добро дошао кући.” (251)

пукотину на зиду вагона који транспортује заробљенике, Лали снажније од страха осећа нагон за животом. „Мој је живот исувише добар да би се завршио у овој смрдљивој рупи” (14) – закључује Лали у мраку „смрдљивог вагона” и, опет загладан у крајолик, у мраку вагона почиње да гради своју стратегију светлости (слободе, живота): „*Простор је твој једино ако се потрудиш да буде твој*” (12). Ова реченица истргнута из Лалијевог у целини непредоченог директног унутрашњег монолога, највише доприноси индивидуализацији његовог лика.

Уз одело, кошуљу, кравату и кофер, Лали се од осталих заробљеника разликује и потпуном рационализацијом своје жртве: „жртвовао се да би његова породица остала код куће.” (14) Лалијева (и било чија) немогућност сагледавања димензија простора у који су сабијени метафора је бездана неслућеног душевног и физичког бола будућних логораша. Историја и психологија сведоче да су искуства човека у логору најграничнија људска искуства. Освајање бездана мрачног простора у вагону заузимањем места за стајање бар за једно цело стопало први је Лалијев корак ка освајању „комадића” своје будућности. Други Лалијев корак јесте социјализација унутар стварности вагона; стварности коју сада види, осећа и чује, а то је стварност мрака, јецаја, сабијања, незнања. На *мрак вагона* Лали реагује речима охрабрења, уносећи тако искре светлости у бездан мрака страха и очаја.

Поред мрака, важан симбол са уводних страна дела *Тетоважер из Аушвица* је и смрад. Смрад Аушвица продире у све поре Лалијевог бића већ у мрачном вагону. Потоње изједначавање мотива смрада и Аушвица кључ је за разрешење симболике поменутог мотива: смрад који улази у све поре људског бића метафора је „правила” преживљавања у Аушвицу. Како Лали сведочи, човеково упориште у логору није вера; и вечерње молитве заробљеника све су тише, до потпуног утихнућа. Правило преживљавања је прихватање „смрада”, односно изградња себе у (парадоксално) „мислеће небиће”⁹, у крајње рационалну стратегију опстанка уз спремност на издржавање свих видова унижења човека која су често прелазила границу људскости.¹⁰ Закључујемо да се од првих страница дела *Тетоважер из Аушвица* обликује лик чија је доминантна црта снажан нагон за преживљавањем, уз спремност на „посматрање” и трпљење; лик изразито рационалног појединца у хаосу понашања и поступања које је немогуће когнитивно обрадити кроз постојеће, урођене оквире и скрипте. Многи од

⁹ Појам небића у контексту тумачења дела *Тетоважер из Аушвица* и, конкретније, при анализи Лалијевог лика нипошто не треба изједначавати са појмом нељудскости. Лалија условно можемо назвати „небићем” у смислу невероватне снаге воље и ума у условима нацистичког логора, те готово нељудске издржљивости физичких кажњавања и психичког злостављања (сетимо се да је Лали једини логораш који је жив изашао из крематоријума и који је преживео казнено одељење логора Биркенау (Аушвица II).

¹⁰ Уп.: „Ради шта ти се каже. И увек посматрај.” (19)

малобројних преживелих заробљеника у нацистичким логорима сведоче да се оквири поимања, рационализовања поступања и трпљења у нацистичким логорима нису могли формирати ни током година проведених тамо, ни деценијама након таквих проживљених искустава. Дакле, индивидуализација Лалијеве личности надилази контекст дела *Тетоважер из Аушвица* јер се лик „мислећег небића” ретко среће у књижевној и књижевно-научној литератури о Холокаусту.

Из овог тумачења може се закључити да се у делу *Тетоважер из Аушвица* преваходно обликује лик Лалија Соколова – преживелог логораша, а то потврђује најпре тачка гледишта (приповедно *ја*) и унутрашњи монолог у трећем лицу (доминантна форма обликовања приче о Лалију Соколову) који карактерише перманентно преиспитивање, процењивање и вредновање поступака главних јунака, што је одлика приповедања са одређене временске дистанце. Уједно, овакав тип приповедања једна је од карактеристика мемоарске прозе, а унутрашњи монолог, наизглед несвојствен документарној прози, у односу на интенцију „мемоаристе” (и романописца), релевантан је облик приповедања у делу *Тетоважер из Аушвица*. Од прве до последње странице романа Лали је не Ајзенберг, већ Соколов, преживели логораш код кога је, како сведочи његов син, Гари Соколов, „заувек убијена склоност да показује емоције и развијен нагон за преживљавање, и то до те мере да није пустио ни сузу чак ни кад му је сестра преминула [...] јер је толико година гледао смрт у толиким размерама” (273). Романописац Хедер Морис читаоцима открива да је у Лалију (тада Ајзенбергу) буђење снажног нагона за преживљавањем повезано са сценом стрељања тројице дечака којој Лали присуствује као неми сведок, из прикрајка, у мраку. Видевши овај тренутак као преломни у обликовању Лалијевог лика (и личности Лудвига Ајзенберга), Хедер Морис га најављује Лалијевим доживљајем себе у вагону („Све се мање осећа као он, Лали.”, 11). Интервенције Хедер Морис у вођењу Лалијеве приче видимо и у коментару да Лали међу последњима излази из вагона; оваквим најавима финала приче (Лали ће међу последњима изаћи из логора, као преживели) умањује се тензија у току читања, али се подцртава тема љубави и пожртвовања у којој је ауторка пронашла баланс са ужасима које су преживели логораша. У овом контексту важна је и сцена када Лали, на позив капоа Хоустека, улази у крематоријум како би рашчитао тетовирани број убијеног мушкарца. Хоустеков коментар да је Лали једини Јеврејин који је жив изашао из крематоријума такође је у функцији најаве расплета Лалијеве приче и смањења напетости.

У документарном смислу, од важности су (наизглед) успутна запажања Лалија Ајзенберга о реду младих девојака пред просторијом за тетовирање бројева, који „вијуга докле поглед не сеже” (50), о утиску вечно недовршених зграда логора који (раз)открива стање перманентне градње нових зграда, а на њега се значењски надовезује непрестана хука

локомотива која сведочи о свакодневном, даноноћном пристизању нових затвореника у нацистички логор. Овакви коментари и утисци, дати из перспективе (бившег) затвореника, тетоважера Лалија, драгоцене су сведочанство о бројности жртава страдалих у Аушвицу. А колективни лик – маса страдалника, оцртан посредно путем бесконачне вијугаве линије, хуке, вриске и мука, жиг је Лалијевих сећања, узрок његовог душевног бола, стида и осећаја кривице што бар још неколико тачака те непрегледне кривуље није завршило са оне стране жице, где се и сам нашао једног дана.

Попут Прима Левија, и Лалија Соколова одликује губитак вере у Бога. У делу *Тетоважер из Аушвица* супституција вере у Бога вером у себе, свој разум и снагу, мотивисана је такође супституцијом Бога човеком, која је била евидентна код сваког припадника управе нацистичког логора. Као затвореник логора, Лали је више пута био сведок како „селектор” Хоустек, узимајући улогу Бога, одлучује кога ће послати тетоважеру Лалију и подарити му још један дан живота. Многи безимени војници логора такође су „играли улогу” Бога, дарујући и узимајући живот затвореницима. У таквом вишеструко изокренутом систему вредности, и вера је морала бити супституисана.

6. Топос сна

Сан затвореника је један од елемената који роман *Тетоважер из Аушвица* приближава мемоарско-аутобиографској прози о Холокаусту; међутим, његов садржај излази из оквира поменутог топоса дела сличне тематике и њиме се у овом делу мотивише преокрет у Лалијевој перцепцији будућности.¹¹

Лали Соколов и Гита Фурман сањају будућност. Она се у Лалијевом случају конкретизује путем жене коју верује да ће упознати. Будућност – жена, љубав, слобода – најснажнија је вера Лалија Соколова у логору Биркенауу. Сензуални детаљи Лалијевог сна у логору и интензивно доживљени додире руку и мириси доприносе „уверљивости” Лалијевог сна – вере. Лали овај сан снева трећег месеца у заробљеништву, те је његова функција подцртавање детаља Лалијевог карактера наговештеног одређеним положајима и сензацијама у вагону у коме се налазио са осталим затвореницима (усправно држање тела, подигнута

¹¹ Уп. „Пуцњи споља катапултирају Лалија у будно стање. [...] Још се живо сећајући њеног топлог тела, Лали полако устаје и последњи стаје у ред за прозивку. Затвореник који стоји поред њега гурне га лактом кад се Лали не одазове на свој број.

– Шта је било?

– Ништа... Све. Ово место.

– Исто какво је било јуче. И биће исто и сутра. То си ме ти [Лали, прим. аут.] научио. Шта се променило за тебе?” (49)

глава, очи које траже пукотину кроз коју улази светлост у вагон и сл.). Значајан детаљ у приказу Лалијевог сна је „убрзавање сна”: Лали чак и у сну зна да се нема много времена и да га сваког трена могу ишчупати из блаженог сна и вратити у ужасну јаву. Лали и из сна вапи за још којим тренутком сневане слободе, али не у значењу бега од стварности, већ у значењу изворишта воље и снаге којом ће се напојити за ново суочавање са стварношћу. Лалијев сан је и наговештај сусрета са Гитом – заробљеницом бр. 34902, којој ће услед изbledелости броја морати поново да тетовира руку. Сцена са Гитом, истргнута из контекста (средишњег дела романа), налази се и на почетку дела *Тетоважер из Аушвица*. Дајући јој иницијално место, а тек потом је смештајући у контекст, аутор романа усмерава наше трагање за новим значењима црне боје у овом делу. Црна боја је и боја мастила којом Лали тетовира затворенике. Након извесног времена, на руци затвореника, она се претвара у зелену и меша са крвљу. У пренесеном значењу, црна боја означава сан (затворене очи), односно спас од ужаса логора Биркенау. Тонући у црно (сан), Лалијева душа се напаја снагом, вољом и љубављу; помешана са бојом крви, црна боја у роману *Тетоважер из Аушвица* симболизује истрајност, издржљивост, виталност и, нимало парадоксално, будућност. Док је боја блата (браон, жута) боја ужаса логора Биркенау, у недостатку зеленог (простором логора преовлађују боје блата, жице и каменолома), црна боја је боја сна, боја брисања сећања, сакривања ужаса, заборава.

Гита, која се пре љубави са Лалијем представљала као број, односно као затвореница 4562 у логору Биркенау, и која је негирала било какву другу стварност и будућност сем логорске свакодневице, постепено задобија пркос у погледу и одлучност у гласу, што имплицитно потврђује да се и у њој будила воља за преживљавањем и мисао о будућности ван логорских зидина. Гита је сан о слободи први пут доживела у тренуцима највеће тифусне грознице. Њена будућност конкретизована је у осмеху сина из сна. Овај сан није предочен у роману, већ о њему сазнајемо накнадно и посредно, из сведочења њеног сина Гарија. Гитин лик је уведен у роман истим поступком као при увођењу Лалијевог лика: на уздигнутој глави, на лицу и у очима које гледају право преда се, нема ни обриса бола у тренуцима тетовирања логорашког броја.¹² Нимало случајно је ово запажање предочено из Лалијеве перспективе: само њему је дато да препозна сличне (себи), а различите (од осталих затвореника на чијем се лицу и телу читује престрављеност). И Гита је *препознала*, а то је посведочено укрштајем њихових погледа.

Сан који сањају ликови романа *Тетоважер из Аушвица* још једна су потврда њихове изузетности у контексту јунака сличних дела о Холокаусту. Воља за животом и снага за борбу за њега одликују Лалијев и Гитин поглед, став, говор, мисао, па чак и сан.

¹² Уп. „Она се не тргне од бола који јој, Лали зна, он наноси.” (51)

7. Доживљај логора

Иако су сећања Лалија Соколова на дане проведене у логору Биркенау приповедана са веће временске удаљености од тренутка када су непосредно проживљавана, иако су до читалаца дошла након вишеструких прерада, дорада, допуна разним дељањима, она су сачувала аутентичност иницијалног, непосредног утиска Лалија Соколова при сусрету са непознатим, невероватним и његовом уму непојмљивим поступцима, искушењима, осећањима и објектима. Коментари којима се процењују размере последица постојања нацистичких логора су спорадични у делу *Тетоважер из Аушвица*, и углавном се односе на поређење логора са Хадом (над Хадовима).

Први утисак Лалија Соколова обележен је језом од тишине недовршених зграда. *Језовито* сведочи о Лалијевој дубљој спознаји „будућности” логора (тачније, његовог перманентног проширења) и будућности многих који ће доћи на поменуто место. Током сусрета са затвореницима Лали размењује неповерење, страх, али и љубомору ако се неко од затвореника снашао за још један комад хране, „валуте” за преживљавање у логору.¹³ Али, све наведене сензације прати Лалијева снажна жеља да комад хлеба, који је успео да сакрије у рукаву, стигне као помоћ до оног коме је намењен. Језовитост подстиче и „звук логора који се буди”. Иако је тај звук увек конкретизован истим детаљима (продорном сиреном, наредбама мамурног есесовца, звекетом металног посуђа и стењањем слабих затвореника), он је у исти мах и непредвидив јер буђење (сирена) није гаранција затворенику да ће дочекати подне. Ова сензација током доручка затвореника прераста у страх, о чему сведочи одсуство вербалне и било какве комуникације међу затвореницима.

О Лалијевом поимању логора много говори и његово понашање према капоу Барецком, где је евидентно одсуство Лалијеве реакције на капоова поступања са Лалијем и његовим сународницима у логору. Барецки ниједном „не добија ништа” (60) чиме би потврдио да је Лалија успео да вербално, психички и емотивно узнемири. Као одличан познавалац „филозофије логора”, иако ју је савладао „по убрзаном курсу”, Лали не дозвољава да физички бол који сноси или чији је сведок прерасте у душевни бол и поколеба његову вољу да преживи логорске дана (тачније, да надживи логор и да сведочи о њему).

Једини звук који је оквалификован као неуобичајен у логору смрти јесте смех. Међутим, како одмиче радња романа, смех се у више наврата „чује” са његових страница, најпре кроз шапат, стидљиво и пригушено, а потом све гласније; њега најпре чују Лали и Гита, а касније и сами почињу

¹³ Уп. „Већина мисли да ће хране бити више ако буде мање људи. Храна је валута. С њом остајеш жив. Имаш снаге да урадиш шта се од тебе тражи. Преживиш још један дан.” (57)

да изнова спознају благодети осмеха. Смех је не само озарио њихова лица, већ их је подстакао да разбуди потиснута чула. Након првог смеха у логору, Гита и Лали постају свесни сунчевих зрака на свом лицу, плаветнила неба и покојег црвеног цвета усред логорске пустоши.

8. Закључак

Иако до читалаца долази након вишеструких прерада, дело *Тетоважер из Аушвица* сачувало је карактеристике сведочанства бившег логораша о данима проведеним у нацистичком логору које су опште и иманентне исповестима овог типа. Преобликовања приче, односно „интервенције” ауторке Хедер Морис, вешто изабраним детаљима сугеришу читаоцу могућности трагања за скривеним рукавцима Лалијеве приче, како би открили нове аспекте извора Лалијеве несаломиве воље, али и прећутане димензије трагедије која је у основи ове приче. Жанровски оквир фикције (роман) и издвајање човека изнад чињеница, осећања (љубави и милосрђа) изнад и изван хаоса историје, документарност Лалијевих сећања уздигли су се за димензију личног и општег у исти мах, топлог и блиског сваком човеку који чита и слуша ову приповест о парадоксу човекове природе и историје. Роман *Тетоважер из Аушвица*, настао на документарној подлози, техником приказивања близак драми, тематиком и садржајем значајна студија о човековој природи, двоструко је специфичан у контексту историје књижевности. Он не само да, попут осталих дела из корпуса књижевности о Холокаусту, ехо приче преживелог логораша чини гласнијим и јасним, већ начином приповедања, техником приказивања документарног садржаја, „увезивањем” фрагмената сећања из (објективније) позиције аутора двоструко удаљеног од *јеврејског питања*, обликује лик човека несаломиве воље, човека – симбола живота, опомене историји, али и опомене сваком појединцу да у себи потражи пут до овог изворишта – покретача (воље).

Литература

- Бојанић Ћирковић 2019: М. Бојанић Ћирковић, Да ли мемоари могу лагати?. Крагујевац: *Лунар*, бр. 70, 105–115.
- Иванић 1995: Д. Иванић, *Облик и врејеме*. Ниш: Просвета.
- Костић 2016: А. В. Костић, *Фигуре преображаја у књижевном делу Данила Киша и Прима Левија (од књижевне поетике до културне антропологије)*, Београд: Филолошки факултет.
- Moris 2019: Н. Moris, *Tetovažer iz Aušvica* (prevod Ž. Filipović). Beograd: Laguna.
- Levi 2002: P. Levi, *Potonuli i spaseni* (Prevod Elizabet Vasiljević). Beograd: Clio.
- Ricoeur 2000. P. Ricoeur, *La mémoire, l'histoire, l'oubli*. Paris: Seuil.
- Freeman 2006: M. Freeman, *Life 'On Holiday'*. *Narrative Inquiry*, John Benjamins Publishing Company, 16:1, 131–138.
- Cohn 1978: D. Cohn, *Transparent Minds: Narrative Modes for Presenting Consciousness in Fiction*. Princeton University Press.

Миряна Д. Боянич Чиркович

**ФРАГМЕНТЫ ВОСПОМИНАНИЙ ЛАЛИИ СОКОЛОВА: ПРИЛОГ
РАСТОЛКОВАНИЮ МЕМУАРСКО-АВТОБИОГРАФИЧЕСКОЙ ПРОЗЫ О
ХОЛОКАУСТЕ**

Тема этой работы является анализ жанровых характеристик дела *The Tattooist of Auschwitz* автора Heather Morris, которое относится к корпусу литературе о Холокаусте, а которое, благодаря своим формальным особенностям, занимает особое место в упомянутом контексте. Растолкивая позицию автора этого дела, фрагментарный характер воспоминания его, Лалия Соколова, отношение этого дела к мемуарам, автобиографии и романе, старается обратить внимание на общие и специфические элементы этого рассказа о переживании в лагере. В выводе указываем на значение дела *The Tattooist of Auschwitz* в смысле подвижения границы жанровского образа литературы о Холокаусте.

Ключевые слова: Холокауст литература, мемуарско-автобиографическая проза, исповедание, топос сна.